УДК: 94 (438:477) / (323.1) (092) Адольф Бохенський

Оксана ЮРЧУК

АСИМІЛЯЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЯК ЧИННИК ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИКИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АДОЛЬФА-МАРІЇ БОХЕНСЬКОГО

Українська та польська історіографії нині мають значний досвід у з'ясуванні особливостей трактування національного у Другій Речіпосполитій як на рівні офіційних органів влади, так і польського політикуму[1]. Натомість зроблено значно менше спроб з обох сторін ґрунтовніше дослідити історико-політологічний доробок тогочасних польських інтелектуалів, традиційно зосереджених навколо суспільно-політичних часописів, який прийнято називати політичною публіцистикою для "вузького кола" інтелектуальних "гурманів". У польській історичній науці увагу до публіцистичного спадку А.-М. Бохенського привертають дослідження А. Косіцької-Паєвської[2], М. Круля[3], В. Міха[4], натомість українські історики лише нещодавно зацікавилася особистістю польського інтелектуала[5].

---

[1] *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / R. Torzecki. – Kraków, 1989; *Chojnowski A.* Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław i in., 1979; *Mich W.* Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939) / W. Mich. – Lublin, 1992; *Beauvois D.* Mit "Kresów Wschodnich" czyli jak mu położyć kres / D. Beauvois // Polska myśl polityczna XIX i XX wieku. – Wrocław, 1994. – T. 9. – S. 93–105; *Tomaszewski J.* Kresy Wschodnie w polskiej mysli politycznej XIX i XX wieku / J. Tomaszewski // Tamże. – Wrocław i in., 1988. – T. 6. – S. 98–116; *Wapiński R.* Polska i małe ojczyzny Polaków. Z dziejów kształtowania się świadomości narodowej w XIX i XX wieku po wybuch II wojny światowej / R. Wapiński. – Wrocław i in., 1990; *Швагуляк М.* Польсько-українська конфронтація на зламі 20–30-х років XX ст. і проблема історіографії / М. Швагуляк // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1996. – Вип. 48. – С. 53.

[2] *Kosicka-Pajewska A.* Polska między Rosją a Niemcami. Koncepcje polityczne Adolfa Bocheńskiego / A. Kosicka-Pajewska. – Poznań, 1992; Adolf Bocheński o ustroju i racji stanu Rzeczypospolitej / [wstęp, wybór i opracowanie A. Kosickiej-Pajewskiej]. – Warszawa, 2000.

[3] *Bocheński A. M.* Historia i polityka. Wybór publicystyki / [wybrał, opracował i przedmową poprzedzil M. Król] / A. M. Bocheński. – Warszawa, 1989; *Król M.* Style politycznego myślenia. Wokół "Buntu Młodych" i "Polityki" / M. Król. – Paris, 1979.

[4] *Mich W.* Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939) / W. Mich . – Lublin, 1992.

[5] *Юрчук О.* Українське питання в Польщі та часопис "Бунт Млодих" / О. Юрчук // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки: міжвід. зб. наук. праць. – Київ, 2004. – Вип. 13. – С. 95–109.

Історико-політологічний доробок польського публіциста Адольфа-Марії Бохенського належить саме до таких "прихованих" за формою, проте глибоких за змістом зразків інтелектуального переосмислення історії Центрально-Східної Європи в геополітичних категоріях тогочасної дійсності[6]. Випереджаючи притаманне тогочасному суспільству мислення історичними категоріями, А.-М. Бохенський пропонував розглядати геополітичний аспект не лише як мірило міждержавних взаємин, а й внутрішньополітичної стабільності держави як необхідної складової державного суверенітету.

А.-М. Бохенський, наголошуючи на своїй належності до неоконсерваторів-імперіалістів, прагнув узгодити актуальні постулати польської історичної традиції з викликами польської міжнаціональної держави повоєнної доби[7]. Йшлося про політичну доктрину, в контексті якої політика національної толерантності та стабільності міжнаціональних відносин становила одну із засад польської національної безпеки. Адже відомо, що внаслідок офіційного входження в перші повоєнні роки до складу Польської держави українських етнічних земель – Холмщини, Підляшшя, Східної Галичини, Лемківщини, Західної Волині, Західного Полісся – польсько-українські взаємини на південно-східному прикордонні відзначалися зростанням протистояння між державою та українською національною меншиною[8].

Серед багатьох показників, які, на думку А.-М. Бохенського, перманентно визначали політичну стабільність держави, національне питання розглядалося як основне за складністю й актуальністю з огляду на об'єктивні (чисельність меншини) та суб'єктивні (суспільно-історичні міфи і стереотипи) чинники[9]. Як це не парадоксально, проте з першого погляду цілком конкретну систему заходів влади з асиміляції слов'янських меншин А.-М. Бохенський вважав значною мірою суб'єктивним, а отже, й небезпечним для функціонування самої Польської держави процесом[10]. У контексті проблеми асиміляції слов'янських меншин польський публіцист цілком прогнозовано зосередився на українському питанні, і не стільки через тісний зв'язок із "малою батьківщиною" – Бродівщиною, скільки насамперед з огляду на чисельність української спільноти в Польщі та переважно високий

---

[6] *Ujazdowski K. M.* Wstęp // K. M. Ujazdowski. Zanim powstała "Kultura": Antologia tekstów Adolfa Marii Bocheńskiego poświęconych polskiej polityce wschodniej / [opracował i wstępem opatrzył K. M. Ujazdowski]. – Lublin, 2006. – C. 5.

[7] *Władyka W.* Publicystyka polityczna neokonserwatystów w latach 1928–1935 / W. Władyka // Rocznik Historii Czasopiśmieństwa Polskiego. – Wrocław; Warszawa i in., 1976. – Nr 15. – S. 459–473.

[8] *Швагуляк М.* Польсько-українська конфронтація... – С. 53.

[9] Необхідно зазначити, що насправді національне питання було головним для Польщі, адже, відповідно до перепису 1921 р., національні меншини становили 30,7 % від 27,2 млн всього населення держави (серед них українці – 14 %); відповідно до перепису 1931 р. українці складали – 15,3 %, білоруси – 4,3 %.

[10] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej / A. M. Bocheński // Nie jesteśmy ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów / [pod red. P. Kowala i inn.]. – Wrocław, 2008. – S. 147.

рівень національного самоусвідомлення, порівняно, зокрема, з білоруським населенням[11].

З'ясовуючи соціально-політичний аспект терміна "асиміляція", довелося звернутися, як це не парадоксально, не до новітніх українських словників, де він зводиться до абстрактного "уподібнення", а до "Словника іншомовних слів" 1985 року видання, на сторінках якого національну асиміляцію означують як "етнічний процес, у ході якого окремі, переважно нечисленні, народи внаслідок спілкування з іншим народом, серед якого вони живуть, засвоюють його мову і культуру і поступово зливаються з ним"[12]. Беручи до уваги політичний чи соціальний вимір асиміляції як явища, можна твердити, що головна мета будь-якої асиміляції – національної (етнічної) чи політичної (державної), свідомої чи примусової – це уподібнення меншості (національної меншини) до більшості (титульної нації в багатонаціональній державі). Саме багатовимірність явища асиміляції, а отже, малоймовірну прогнозованість її наслідків для держави-асимілятора (в нашому випадку – міжвоєнної Польщі), А.-М. Бохенський вважав головним чинником протистояння між Польською державою та українським населенням.

Проблему асиміляції слов'янських меншин польський публіцист побіжно висвітлює практично в усіх статтях, проте ґрунтовний історико-політологічний аналіз міститься в таких: "Теорія національної держави" (1934), "Політичне обличчя національної асиміляції" (1935), "Незалежність чи самостійність" (1935), "Польський ідейний імперіалізм" тощо[13]. Проте перелік буде неповним, якщо залишити поза увагою знакове для польського неоконсерватизму видання "Польська імперська ідея" (1938), яке, незважаючи на поширену думку про колективність авторства, належить перу Адольфа-Марії, а отже, висвітлені в ній думки з приводу українського питання довершать загальне бачення Бохенським проблеми формування оптимальної політики щодо слов'янських меншин[14].

Особливість підходу польського публіциста до проблеми взаємин між Польською державою та національними меншинами – це заклик досліджувати реальні процеси в державі "без емоцій", тобто нівелюючи стеоритипізацію й ідеалізацію минулого (переважно історії Речіпосполитої Ягеллонів) із метою формування

---

[11] Słownik historyków polskich / [koncepcja i opracowanie red. M. Prosińska-Jackl]. – Warszawa, 1994. – S. 498. Див. також: *Król M.* Wstęp / M. Król // Bocheński A. M. Historia i polityka. – Warszawa, 1989. – S. 7.

[12] Асиміляція // Словник іншомовних слів / [за ред. О. Мельничука]. – Київ, 1985. – С. 85. Див. для порівняння: *Сліпушко О.* Новий словник іншомовних слів. Слова та словосполучення / О. Сліпушко. – Київ, 2008. – С. 78.

[13] *Król M.* Wstęp...

[14] Polska idea imperialna. – Warszawa, 1938. Потрібно зазначити, що ці статті А.-М. Бохенського спочатку були опубліковані в поміркованих польських часописах: "Теорія національної держави" та "Політичне обличчя національної асиміляції" – у часописі "Droga" (відповідно 1934 та 1935 рр.); "Незалежність чи самостійність" – це передрук із часопису "Бунт Млодих" (1935), а "Польський ідейний імперіалізм", виданий спочатку під псевдонімом Францішек Червіський, – передрук із часопису "Політика" 1938 р. (до 1937 р. – "Бунт Млодих").

актуального геополітичного підходу, який апріорі заперечував етнічне винародовлення як чинник розвитку багатонаціональної держави у XX ст.[15].

Звідси й зосередженість А.-М. Бохенського не на ідеології, а на філософії консервативного мислення як усвідомленні ідеї втілення історичного потенціалу польської нації в умовах XX ст. методами "реальної політики", позбуваючись небезпечних для державотворення концепцій зразка середньовічної Ягеллонської ідеї[16]. Тому цілком послідовною була його критика концепції побудови гомогенного польського суспільства з нівелюванням національних відмінностей між титульною (польською) нацією та слов'янськими національними меншинами, що переважали в тогочасному польському суспільстві та політиці[17].

Ґрунтовний аналіз Ягеллонського міфу привів А.-М. Бохенського до висновку про можливу доцільність пристосування лише однієї його складової – концепції "історичної Польщі", втіленням якої є інтеграція західноукраїнських та західнобілоруських земель, – до тогочасних реалій міжвоєнної Польщі[18]. При цьому публіцист вважав наперед хибними спроби відродження ідеї формування нової культурно-національної спільноти поляків, українців, білорусів і литовців, відкидаючи саму ідею домінування польської політичної традиції над традиціями т. зв. колишніх співгромадян імперії Ягеллонів (українців, білорусів, литовців тощо)[19].

Обґрунтування необхідності вилучення з польської політичної доктрини міжвоєнної доби ідеї та практики національної асиміляції слов'янських меншин для польського публіциста стало однією із провідних тем історико-політологічних роздумів. У статті "Політичне обличчя національної асиміляції" (1935) автор визнав історичну приреченість спроб етнічної асиміляції меншин, особливо українців, закликаючи польський політикум припинити практику провокацій на тлі міжнаціональних відносин[20], вбачаючи в ній загрозу насамперед для стабільності самої Польської держави. А.-М. Бохенський застерігав від надмірної політизації міжнаціональних взаємин (через законодавчі ініціативи чи адміністрування)[21]. Обґрунтовуючи недоцільність асиміляції, зазначав: 1) в епоху зростання націоналізмів (зі середини XVIII ст.) держава обмежено (некритично) впливає на асиміляційні процеси; 2) у XX ст. "злиття" із значно сильнішою за рівнем національного самоусвідомлення нацією можливе лише за умови цілковитого занепаду самоусвідомлення іншої нації; 3) штучну зміну національного співвідношення на теренах компактного проживання меншин на користь титульної нації не варто вважати чинником, який за-

[15] *Bocheński A. M.* Aktualność idei jagiellońskiej / A. M. Bocheński // Bocheński A. M. Historia i polityka. – S. 58, 62–68.

[16] Ibidem.

[17] Ibidem.

[18] Ibidem. Див. також: *Bocheński A. M.* Trudści polityczne federacji środkowoewropejskiej / A. M. Bocheński // Zanim powstała "Kultura"... – S. 86.

[19] *Bocheński A. M.* Aktualność idei ... – S. 65.

[20] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej / A. M. Bocheński // Historia i polityka. – S. 232.

[21] Ibidem.

безпечить лояльність окремої території до держави на перспективу[22]. Стверджуючи, що в умовах XX ст. етнічна асиміляція на засадах Ягеллонського міфу неефективна, пропонував зосередитися на конкретних, переважно економічних, питаннях польсько-українського співіснування на прикордонні[23].

Проте головний аспект, який польський публіцист виокремлював як причину і наслідок національної асиміляції, тим паче примусової, зокрема спрямованої на українське населення, – це зростання національного самоусвідомлення та відповідно формування образу "ворога" в історичній пам'яті народу. А.-М. Бохенський наголошував, що рівень (або успішність) асиміляції прямо залежить від рівня національного самоусвідомлення нації[24]. Стверджуючи, що в новітній історичний період швидкість національного самоусвідомлення т. зв. неісторичних народів випереджає політику держави-асимілятора, показовим вважав приклад Закарпатської Русі – території, яка з XIV ст. перебувала під впливом сильних угорських асиміляційних впливів, а натомість у період Першої світової війни виявила прагнення до об'єднання в соборній Україні[25].

Важливим, насамперед для польського державотворення, було питання доцільності (або "корисності") асиміляції для самої держави-асимілятора. Розглядаючи проблему на прикладі кількасотлітньої антиукраїнської політики російського царату з безпрецедентного знищення українського народу, А.-М. Бохенський наголошував на тому, що "український народ відродився і в 1917–1921 рр. задекларував це з великою силою"[26]. Натомість пам'ять про російську окупацію, як і антигуманну асиміляційну практику російської влади, вважав однією з причин дестабілізації Російської імперії, зокрема і в геополітичному аспекті. Публіцист застерігав польську владу від політики "регіоналізації" як методу національної асиміляції, "скерованої на недопущення виникнення спільної національної свідомості на Гуцульщині, Лемківщині та Східній Малопольщі, з огляду на формування антипольських настроїв у громадян Польської держави"[27].

Відродження української національної свідомості на початку XX ст. А.-М. Бохенський пояснював підсвідомим етнічним, як він його називав, "бунтом" проти держави-асимілятора[28]. З огляду на зазначене, застерігав польську владу від примусової асиміляції меншин, обґрунтувавши її прямий вплив на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації. Одночасно дослідник визнавав недосконалість Версальсько-Вашингтонської системи побудови повоєнного світу, констатуючи зростання спроб асиміляції або екстермінації меншин, зростання тоталітаризму та "варваризації політичного життя"[29].

---

[22] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej… – S. 232.

[23] Ibidem. – S. 233.

[24] Ibidem.

[25] Ibidem. – S. 234.

[26] Ibidem. – S. 235.

[27] Ibidem. – S. 236.

[28] Ibidem. – S. 237.

[29] Ibidem.

Проблему асиміляції польський публіцист розглядав у контексті боротьби двох націоналізмів: народу, який асимілюють, та держави-асимілятора. Трактуючи "націоналізм" як прагнення представників однієї "національної культури … до максимальної політичної Потуги [Mocarstwa – *О. Ю.*]", Бохенський наголошував, що протидія асиміляції можлива лише за умови симбіозу головних націотворчих чинників: культурної єдності та спільної політичної традиції[30]. У цьому контексті Ягеллонський міф як ідеологічне підґрунтя для асиміляції слов'янських меншин у міжвоєнній Польщі, на його думку, виглядає суперечливо, насамперед з огляду на відмінності між соціокультурною дійсністю XV–XVII та XX ст. Основна проблема відродження цього міфу у XX ст. полягала в неможливості формування "нової культурної спільності", яка б охоплювала народ-асимілятор і народ, який асимілюють, з огляду на вже названий чинник – націоналізм національної меншини, який чітко фіксує в її історичній пам'яті маркери "ворожої політичної традиції", що має цілком конкретний вияв – втрату етнічної окремішності (традиції, мови, культури). А.-М. Бохенський припускав, що періодичність фіксації в пам'яті меншини різних прикладів (етапів) "політики асиміляції" формувала традицію боротьби з державою-асимілятором[31]. Так він дійшов висновку, що процеси асиміляції і національного самоусвідомлення не лише прямо пов'язані, а й чинники, які творять націоналізм кожного народу, одночасно можуть убезпечити його від цілковитої асиміляції державою-асимілятором. Іншими словами, ідеологія націоналізму – джерело і самої ідеї національної держави (потенційної держави-асимілятора), і політики асиміляції меншин[32].

У зв'язку із зазначеним проблему асиміляції треба розглядати не лише через призму внутрішньої, а й зовнішньої політики. Адже, за твердженням А.-М. Бохенського, "узгодження двох націоналізмів можливе лише за їх протидії комусь третьому", що перетворювало би проблему асиміляції із внутрішньополітичної на питання міжнародної політики[33]. Ще в міжвоєнну добу польський публіцист зазначав, що "допоки переважатиме візія, що народ має прагнути до збереження свого єства і до можливої найбільшої політичної потуги, доти національна асиміляція на тривалу перспективу буде нереальною"[34].

А.-М. Бохенський виокремлював окремі складові проблеми асиміляції, виходячи з тогочасних реалій міжвоєнної Польщі. Значну увагу зосередив на проблемі політичної належності прикордонних територій та впливі національного складу на лояльність громадян непольського походження до держави. Відповідаючи на заклик польського політика Станіслава Грабського "спольщити території між Львовом і Тернополем", Бохенський пропонував насамперед проаналізувати наслідки такої асиміляції з огляду на кінцеву мету – стабілізацію міжнаціональних взаємин на південно-східному прикордонні[35]. Закликаючи не захоплюватися очевидною, на

[30] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej… – S. 238–239.

[31] Ibidem. – S. 241.

[32] Ibidem. – S. 249.

[33] Ibidem. – S. 243.

[34] Ibidem. – S. 244.

[35] Ibidem.

перший погляд, реалістичністю цієї програми, він зрештою наголосив: "…зміна національного складу певної провінції призведе до величезних внутрішніх проблем для держави, спричинить значне невдоволення цілої меншини, деколи – терор…". Адже будь-які обмеження державою національних меншин на територіях їх компактного проживання – це привід для поширення антипольських настроїв навіть у середовищі лояльних громадян українського походження[36]. Критикуючи асиміляцію за її економічну недоцільність і тимчасовий ефект методів утраквізації чи екстермінації, А.-М. Бохенський первинним наслідком вважав економічне зубожіння прикордонних земель із подальшим неминучим прогнозом зростання нестабільності на прикордонні[37].

Польський публіцист вкрай негативно ставився до будь-яких кроків влади, які призводили до внутрішньої дестабілізації в державі. Він неодноразово критикував методи реалізації концепції лоялізму як платформи для налагодження міжнаціонального діалогу. А.-М. Бохенський вважав недоцільним, з огляду на польські національні інтереси, використання національної ознаки як єдиного маркера у процесі умовного визначення рівня лояльності певної території до держави[38]. Так само критично ставився до можливостей реалізації методу "плебісциту" в умовах міжвоєнної Польщі у питанні політичної належності територій. Дослідник опосередковано наголошував на непрозорості зазначених політичних методів щодо південно-східного прикордоння, а інколи і на їх недоцільності: "У справі Східної Галичини обійшлося без плебісциту; приводом була, очевидно, окупація краю польськими військами; сила держави … домінувала над питанням національного складу"[39]. Проте не треба сприймати слова А.-М. Бохенського як сентимент до України. Треба пам'ятати, що вчений за своїм мисленням – польський державник, а прямолінійна риторика в цьому питанні – це його протест проти етнічної асиміляції як одного з виявів "варварства" в політиці й одночасно боротьба за позитивний міжнародний імідж Польщі на перспективу. Адже "примусова зміна національного відсотка цієї провінції [Східної Галичини – *О. Ю.*] впливає на формування міжнародної думки щодо держави та її територіальних постулатів"[40].

А.-М. Бохенський нагадував, що будь-який народ – це об'єкт і суб'єкт міжнародної політики, а тому будь-які дії держави-асимілятора формуватимуть її міжнародний імідж[41]. Так польський публіцист дійшов висновків: 1) національна примусова асиміляція небезпечна не лише для народу, який асимілюють, але й настільки ж для держави-асимілятора з огляду на збільшення кількості негативно налаштованих (нелояльних) громадян; 2) національна асиміляція в умовах XX ст. не має сенсу, бо її тимчасовий ефект завжди нівелює внутрішня нестабільність територій з перевагою нетитульної нації. Фактично довівши, що асиміляція – головний перманентний подразник для зростання міжнаціональних конфліктів, особливо в

[36] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej… – S. 256.
[37] Ibidem. – S. 244–246.
[38] Ibidem. – S. 249.
[39] Ibidem. – S. 250–251.
[40] Ibidem. – S. 252.
[41] Ibidem. – S. 256.

Центрально-Східній Європі, А.-М. Бохенський робить висновок, що національна асиміляція "шкідлива для сучасної європейської держави"[42].

У статті "Теорія національної держави" (1934) польський публіцист з'ясовував взаємозв'язок між відповідністю асиміляційної практики й інтересами Польської держави. Насамперед процес протистояння держави та національних меншин пропонував розглядати через призму таких чинників: 1) з огляду на визначені політичною доктриною суперечності (співвідношення між теорією національної держави й інтересами меншин); 2) з огляду на наслідки міжнаціонального протистояння всередині міжвоєнної Польщі для польського державного суверенітету та геополітики[43]. А.-М. Бохенський наголошував, що влада повинна пам'ятати: "…між національними інтересами меншин і польськими державними інтересами … може рано чи пізно виникнути конфлікт"[44]. На противагу політиці винародовлення меншин польський публіцист пропонував сприяти формуванню громадянського (політичного) лоялізму до держави, підтримуючи ініціативи поміркованих кіл всередині меншини, зокрема української[45]. Зауважимо, що подібні роздуми А.-М. Бохенського з приводу переходу від політики "обмежень" до політики діалогу ґрунтувалися суто на аналізі реальної ситуації на південно-східному прикордонні загалом й усвідомленні ролі українського національного руху на західноукраїнських землях, що зростала, зокрема[46].

А.-М. Бохенський фактично пропонував зосередитися на пошуку програми державної (політичної) асиміляції меншин *in optima forma.* Як зазначалося, абсурдність політики етнічної асиміляції українців полягала не лише в сумнівності її реалізації з огляду на чисельність, компактність проживання, рівень національного самоусвідомлення українців, а й у її невідповідності "моральній меті" – досягнення "добра держави"[47].

Головним мірилом сприятливих умов для забезпечення "добра держави" А.-М. Бохенський вважав створення позитивного міжнаціонального тла (суспільних настроїв) на основі формування позитивних ментально-свідомісних уявлень. У зв'язку з цим він виокремив такі групи, які: 1) свідомо працюють на добро держави; 2) несвідомо (всупереч власним цілям) працюють на користь держави; 3) свідомо протидіють її інтересам; 4) несвідомо їм шкодять. Аналіз цілей умовних груп польського суспільства навів дослідника на висновок, що в результаті асиміляційної політики не лише сформувалися негативні антипольські настрої всередині, наприклад, української меншини, чиї національні інтереси апріорі перебували в історично обумовленій суперечності з польськими державними інтересами, а й виникла теоретична платформа для їх зближення із відвертими ворогами католицької

[42] *Bocheński A. M.* Polityczne oblicze asymilacji narodowej… – S. 256–257.

[43] *Bocheński A. M.* Teoria państwa narodowego / A. M. Bocheński // Bocheński A. M. Historia i polityka – S. 207.

[44] Ibidem.

[45] *Bocheński A. M.* Krytyka Jędrzeja Giertycha / A. M. Bocheński // Zanim powstała "Kultura"… – S. 67–68

[46] *Bocheński A. M.* Teoria państwa narodowego. – S. 207.

[47] Ibidem.

Польщі – "комуністами, соціалістами"[48]. Так А.-М. Бохенський довів, що відмова від національної асиміляції слов'янських меншин – це вимога часу, яка цілком відповідає інтересам Польської держави в умовах повоєнного світу[49].

Наголошуючи на перманентній важливості національного питання в міжвоєнній Польщі, вчений вбачав пряму залежність між розквітом Польської держави в майбутньому та вирішенням національного питання тепер[50]. У цьому процесі публіцист виняткового значення надавав залученню національних меншин до адміністрування в місцевих органах влади з метою виховання відповідальних за долю держави громадян[51]. Він писав: "Асиміляція навіть однієї особи є маловартісною: сильні особистості повертають державі безапеляційну ненависть"[52].

Чинник позитивного ставлення меншин до держави для А.-М. Бохенського мав визначальне значення у створенні конструктів польського державного розвитку в майбутньому. Називаючи асиміляцію "провокативним чинником", за допомогою якого сама держава формує антидержавні настрої серед власних громадян, вчений пропонував як протидію діалог еліт[53], головною темою якого мало стати подолання історичних міфів і стереотипів. Із перших сторінок статті "Незалежність чи самостійність" А.-М. Бохенський закликав поляків переглянути усталені історико-термінологічні постулати, а меншинам – своє ставлення до самої можливості зміни ментально-історичних уявлень та суспільних настроїв.

Будучи прихильником української культурно-територіальної автономії у складі Польщі, дослідник називав асиміляційні заходи влади помилковими, як і, зрештою, такою ж вважав "односторонню глорифікацію польських революціонерів", маючи на увазі зневажливе ставлення не лише до культури та історії, а й до національно-визвольних змагань і державної традиції українського народу[54]. Публіцист зазначав, що поляки самі виховали "генерацію саботажників" для вдоволення тимчасового "політичного інтересику" крайньої націоналістичної частини політикуму, пропонуючи відмову від національної асиміляції українців вважати початком відліку процесу федерації "націй, яким притаманне почуття власної гідності"[55].

У передвоєнну добу А.-М. Бохенський розвинув і дещо конкретизував власне бачення проблеми асиміляції національних меншин й українського питання як головного в національній політиці міжвоєнної Польщі. В опублікованій у 1938 р. політичній брошурі "Польський ідейний імперіалізм" прямо зазначалася необхідність відродження польської "історичної місії", але "у насправді відмінних умовах, які потребують відмінних політичних форм, … керуючись … духом

[48] *Bocheński A. M.* Teoria państwa narodowego. – S. 210.

[49] Ibidem. – S. 212.

[50] Ibidem. – S. 213.

[51] Ibidem. – S. 214.

[52] Ibidem.

[53] Ibidem. – S. 216–217.

[54] *Bocheński A. M.* Niepodległość czy samoistość / A. M. Bocheński // Bocheński A. M. Historia i polityka. – S. 129

[55] Ibidem. – S. 129, 144.

національної і релігійної толерантності”[56]. Критикуючи політику національної асиміляції слов’янських меншин, він наголошував: “Християнський світогляд відкидає не лише приватний егоїзм, але і національний егоїзм, не визнаючи права на пригноблення меншин, які населяють інші держави, а визнаючи за ними право на повну свободу культурного розвитку”[57]. Проте й у цій брошурі, й у попередніх публікаціях вкрай негативне ставлення А.-М. Бохенського до національної асиміляції – це результат чіткого, позбавленого емоцій трактування не лише польських реалій, а й їхнього впливу на перспективи, де винародовлення він називав “водою на млин” антипольських угрупувань, а толерантність до меншин вважає прийнятною лише в поєднанні з “опікою над власною [польською – *О. Ю.*] національністю”[58].

Представлена у брошурі програма забезпечення національного паритету для поляків та українців на південно-східному прикордонні цілком унеможливила “суперечки щодо можливості чи неможливості асиміляції національних меншин”[59]. Польський публіцист закликав визнати нереальність масового ополячення національно свідомого слов’янського (переважно українського) населення: “Помилкою було би сподіватися, що сусідні з нами народи захочуть стати Поляками. Це так само неправдоподібно, як те, що ми захотіли би стати Німцями чи Росіянами”. Натомість потрібно “враховувати факт, що в кордонах нашої держави залишаться численні слов’янські меншини, і дбати, щоби вони були позитивним і лояльним чинником для держави”[60].

Виокремлюючи українців як слов’янську меншину в межах Польщі із високим рівнем самоусвідомлення, яка, як зазначалося, “доросла” до того, щоб її трактували на правах паритетності, А.-М. Бохенський зазначав, що вони заслуговують “рівноцінного трактування з будь-якого погляду”, тому “потрібно визнати за українцями культурні права, брак яких врешті-решт формує в них негативне ставлення до Польської держави”[61]. Визнавши факт примусової національної асиміляції українців у Польщі (через утраквізації, екстермінації, обмеження у громадянських правах), А.-М. Бохенський назвав найпершим завданням Польської держави “довести, що можемо для тих державних народів, що мешкають із нами під одним дахом, забезпечити повноцінний культурний, політичний і господарський розвиток”[62].

Отже, проблема асиміляції представлена в публіцистичному доробку А.-М. Бохенського на теоретико-методологічному та історико-політологічному рівнях. Національна асиміляція слов’янських меншин (білорусів та українців)

---

[56] Polska idea imperialna. – S. 14–15.

[57] Ibidem. – S. 34.

[58] Ibidem. – S. 36.

[59] Ibidem. – S. 37.

[60] Ibidem. – S. 38.

[61] Ibidem. – S. 39.

[62] *Bocheński A. M.* Polski imperializm ideowy / A. M. Bocheński // Bocheński A. M. Historia i polityka. – S. 152. До “державних народів” А. М. Бохенський зараховував українців та литовців, залишаючи білорусів поза межами цього поняття. Див. також: *Bocheński A. M.* Perspektywy niepodległości ukraińskiej / A. M. Bocheński // Zanim powstała “Kultura”… – S. 21, 22.

розглядалася з огляду на низку чинників: чисельність спільноти, компактність проживання, рівень національного самоусвідомлення, наявність національних рухів тощо. Польський публіцист, відкидаючи примусову національну асиміляцію загалом та національну асиміляцію меншини з високим рівнем національного самоусвідомлення зокрема, критикував не лише асиміляційні заходи влади, а й їх негативний вплив на внутрішню та зовнішню політику Польщі на перспективу. Очевидна для А.-М. Бохенського культурно-історична окремішність української спільноти в Польщі на тлі маловиразної з погляду національного самоусвідомлення білоруської меншини сприяла ґрунтовнішому аналізу проблеми асиміляції українського населення з огляду на польську історичну традицію, свідомісні міфи і стереотипи та перспективи польської геополітики. Теоретизування публіциста з приводу цілковитої відмови міжвоєнної Польщі від примусової асиміляції українців вражають своєю далекоглядністю й актуальністю нині, проте в тогочасних умовах національної держави та суспільстві XX ст., яке мислило історичними категоріями, виходило за межі ліберального мислення інтелектуальної еліти довоєнного зразка.